

UBEHAGET I ONTOLOGIEN

Et essay om arasjonalitet og Donald Davidsons handlingsfilosofi.

Av Heine A. Holmen

Dette essayet har egentlig et rent praktisk siktemål. Mot slutten av historien, når alle momenter er blottet og denne fortellerstemmen er i ferd med å forstumme, da skal du som leser vite hva du kan gjøre for å bli en metafysisk dissident. Dette er alvorlige saker. Resultatet kan bli en veltet ontologi, et slags metafysisk forlis om du vil. For å få til dette trenger jeg hjelp; først ved å gjøre bruk av dine intuisjoner, men jeg vil også tilby noen enkle metafysiske hjemmeøvelser som du kan teste ut på deg selv. Disse øvelsene vil i all sin enkelhet vise at en av det 20. århundrets største og mest innflytelsesrike filosofer, Donald Davidson (1917-2003), hadde en feilaktig handlingsteori tuftet i en mulig forfeilet ontologi. Vi vil få til dette ved bruk av et knippe handlinger som ikke lar seg fange inn i Davidsons rasjonelle skjema for handling. Så mens du gjør deg klar, tar på deg den ontologiske beskyttelsesdrakten og de metafysiske brillene, skal jeg kort gjøre rede for essayets begynnende problem og planlagte gang.

Det er vanlig å se den moderne filosofien som at den fra René Descartes (1596-1650) og fremover står i et slags dialektisk samspill med de raskt fremvoksende moderne vitenskaper. Nå er ikke dialektiske samspill nødvendigvis behagelige foretagender for de involverte, noe alle vet som har et kjennskap til Platons dialoger utover de obligatoriske. Av og til kan slike samspill være direkte truende, og ja, ubehagelige.¹ Et eksempel på det ubehagelige samspillet filosofien har hatt med vitenskapene er det som gjerne kalles naturaliseringsproblemet, som er det problematiske forholdet mellom en persons opplevelser av verden og de fysiske eller nevrofysiologiske prosesser som finner sted i personen. Problemet dreier rundt spørsmålene om rett beskrivelse av dette forholdet. Naturaliseringen kommer først inn som et problem når press i favor av de natur-

vitenskaplige måter å beskrive verden bygger seg opp på bekostning av det mer commonsensiske bildet vi har av oss selv som handlende og bevisste vesen. Når dette presset blir for sterkt kommer selve ubehaget i ontologien til syne. Ubahaget stammer fra en ontologisk erkjennelse vi selv ikke liker utseendet av. Vi finner den urovekkende. Resultatet kan være meningstap og/eller desillusjon.

Det det gjerne står om er predikater av typen ”jeg trodde”, ”jeg intenderte”, ”jeg husker” og ”jeg vet”; predikater som er nært knyttet til vår commonsensiske selvoppfatning, og som trues med å opphøre som meningsfulle gitt en vellykket naturalisering. Skjematisk tror jeg vi kan få dette frem ved det følgende oppsettet: (1a) V (som er en mengde proposisjoner støttet av naturvitenskaplig forskning); (1b) CS (som er en mengde proposisjoner støttet av våre intuisjoner om oss selv og common sense); (1c) $V \rightarrow \neg F$ og (1d) $CS \rightarrow F$ (hvor F står for en proposisjon i CS, for eksempel at ”mennesket har fri vilje” eller ”mennesket har moralsk ansvar”).² I dette skjemaet ser vi altså at det ontologiske ubehaget oppstår som en følge av den klare selvmotsigelsen mellom F og $\neg F$, som oppstår så snart vi aksepterer både vitenskap (1a) og common sense (1b).

Generelt byr det seg fire muligheter til løsning ved slike oppsett: Vi kan benekte all vitenskap; vi kan benekte all common sense; eller også kan vi forsøke å holde tette skott mellom en vitenskapsverden og en commonsensisk verden.³ Ingen av disse mulighetene skal være tema for dette essayet. Den fjerde muligheten er å gi en forklaring som unnlater at vitenskapene og common sense i det hele tatt fremstår som motsigende. Et løsningsforslag langs den siste aksene er Davidsons handlingsfilosofi og hans metafysikk, den såkalte *anomale monismen*, som på

paradigmatisk vis ligger present i essayet 'Mental Events' (1970). Essayet er et forsvar for mentale predikater som tilsvarer mengden CS (1b) i det ovenstående skjemaet. Siden Davidsons filosofi verken er folkeei eller spesielt enkel å få tak på vil planen for dette essayet være først å utbrodere denne samt gi noen grunner til hvorfor Davidson holdt dette synet. Deretter vil vi begi oss over i de dunklere, ukjente regionene av denne ontologien for å grave frem problemer den ikke kan forklare på en tilfredsstillende måte. For å få til dette vil jeg ta i bruk Rosalind Hursthouses tanker om eksistensen av en undergruppe av handlinger som hun kaller *arasjonelle handlinger*.

I følge Davidson kan vårt ontologiske dilemma skisseres som at vi er villige til å anerkjenne samtlige av følgende prinsipper: (2a) *Prinsippet om kausal interaksjon*: noen mentale hendelser interagerer kausalt med fysiske hendelser; (2b) *Prinsipper om kausalitetens nomologiske karakter*: hvis det er kausalitet, må det også finnes en strengt deterministisk lov; (2c) *Mental anomal*: det finnes ikke noen strengt deterministiske lover som kan forklare eller forutsi mentale hendelser (1970:208).

Dilemmaet tar form av en inkonsistens som på overflaten ser ut til å følge av de tre prinsippene 2a-c. Disse er selvfølgelig ikke formalt inkonsistente med mindre vi legger til ytterligere premisser, men det virker imidlertid lett å finne slike som gjør at vi heller mot å ta 2a og 2b som at de utelukker 2c, eller også *vice versa*. I så tilfelle vil det ontologiske ubehaget umiddelbart gjøre seg gjeldende siden en klar inkonsistens tvinger gjennom et valg der minst ett av de tre plausible prinsippene må oppgis. Davidson er en filosof som ikke er villig til å anerkjenne denne inkonsistensen, snarere mener han at det er gode og plausible grunner for at vi bør akseptere alle tre. For å få dette er han nødt til å forklare det som ser ut til å være et klart tilfelle av inkonsistens. Tanken er at det ontologiske ubehaget og presset mot naturalisering vil vike gitt at vi får en slik forklaring fra Davidsons hånd (208).

Det sterkeste ubehaget synes åpenbart å skyldes forholdet mellom prinsippet om mental anomal og prinsippet om kausale relasjoners nomologiske karakter. Davidsons strategi er derfor i to trinn først å vise at mentale hendelser, så som oppfattelser, minner, avgjørelser og handlinger, ikke lar seg fange inn av det nomologiske forklaringsmønsteret til fysiske teorier. Med andre ord benekter han eksistensen av kausale lover for mentale hendelser. Formuleringen av dette er det vi har fanget i prinsippet om mental anomal. I andre trinn er strategien å vise at aksepten av mental anomal ikke impliserer fysikalismens fallitt, ei heller at mentale hendelser unndrar seg kausalitet (207). Vi må ikke erstatte en fysikalistisk eller monistisk

ontologi med dualistiske varianter gitt den mentale anomalien. Ifølge Davidson finnes det en tredje ontologisk vei i hans *anomale monisme*. La oss kort formulere sistnevnte posisjon før vi utmeisler selve det motiverende grunnlaget for prinsippet om mental anomal.

Davidsons *anomale monisme* kan formuleres som en posisjon der man holder: (3a) alle hendelser er fysiske; (3b) mentale fenomener kan ikke gis en ren fysisk forklaring; og (3c) ikke alle hendelser er mentale (214). Her får vi 3a at anomal monisme er en fysikalistisk teori, mens 3b trykker prinsippet om mental anomal. Poenget i 3c er å sikre at det mentale *qua* kategori står fundamentalt åpen. Dette siste gjøres for at det ikke skal være mulig å postulere et sekundært aspekt i vår ontologi på basis av anomal monisme, hvilket ville tatt oss direkte vekk fra monismen og over i en form for substans- eller egenskapsdualisme. En kortversjon av anomal monisme ville derfor lyde omtrent som følger: "Alle hendelser er fysiske, noen er også mentale, og vi kan ikke forklare sistnevnte ved hjelp av førstnevnte." Fordelen med anomal monisme er, ifølge Davidson, at den ikke trigger "the nothing-but reflex". Med andre ord vil ikke reduksjonistiske tendenser følge med på lasset om man godtar denne posisjonen. Det er altså en fysikalistisk monisme av den mildere og snillere typen, og den er derfor svært godt egnet til holde problemet om naturalisering på en armlengdes avstand.

Siden det fortsatt er en type fysikalisme er det i anomal monisme slik at det mentale er supervenient på det fysiske. At det mentale er supervenient betyr ikke annet enn at det ikke kan være to hendelser eller objekter som er like i ethvert fysisk henseende, men som skiller seg fra hverandre i et mentalt henseende. Poenget kan enkelt flippes slik at det benekter muligheten for at det kan foregå mentale endringer uten at det samtidig vil foregå fysiske endringer (214). Grunnen til at dette synet ikke leder direkte til reduksjonisme kommer frem i et subtilt argument der det lingvistiske aspektet ved enhver lov fremheves samtidig som muligheten for psykofysiske brolover benektes. Disse aspektene henger nært sammen med motivasjonen for tesen om det mentales anomal, som er første trinn i Davidsons strategi. Siden vi allerede har dekket den anomale monismen bør vi nå gå ett skritt tilbake for å sikre oss at også den mentale anomalien er solid tuftet.

For å få mental anomal gjennom tilbyr Davidson et *reductio ad absurdum*. Anta først at psykofysiske brolover faktisk er mulige, slik at vi kan tenke oss at det er mulig å forklare det mentale ved å redusere det til teorier av fysisk og naturvitenskaplig karakter. Da ville det heller ikke være noe som stod til hinder for å redusere etiske egenskaper til noe rent deskriptivt. En annen konsekvens er at de psykofysiske brolovene åpner for at det er mulig å redusere

det semantiske nivået til et rent syntaktisk nivå. At etiske egenskaper og moralske verdier er reduserbare til et rent deskriptivt nivå er noe mange av oss i det minste rent intuitivt vil se på som en alvorlig teoretisk kostnad, men hvor hardt slaget enn er kan det ikke fremstilles som et klart *reductio* til eksistensen av psykofysiske brolover. Med andre ord er det ikke åpenbart selvmotsigende å redusere etiske egenskaper til noe deskriptivt.⁴ La oss derfor bevege oss til det semantiske poenget.

Det er mulig å utmynte et *reductio* av det ønskede slaget når det kommer til semantikk, fordi umuligheten av å redusere alle semantiske begreper til syntaks er vist ved arbeidet til logikeren Alfred Tarski (214). Tarski viser at det følger selvmotsigelser av å tenke seg *sannhet* redusert og forklart ved hjelp av ren syntaks (Tarski 1944:69ff). Siden antagelsen om de psykofysiske lover derfor leder oss hen til noe som er vist umulig og selvmotsigende gir det sterk evidens for at de psykofysiske brolovene ikke er mulige. *Reductioet* synes dermed sluttført.⁵ Argumentet Tarski har for dette er for langt og komplisert til at jeg kan gi det en rettfærdig behandling her, men poenget kan fanges inn om man bare verdsetter de syntaktiske systemers begrensninger. La meg illustrere dette: I ethvert aksiomatisk system vil det nødvendigvis bli stående en rest som forblir udefinert og upresisert innenfor det systemet eller språket vi jobber med, og som derfor blir *primitiver* for dette systemet. Ifølge Tarski er altså *sannhet* en slik primitiv som ikke lar seg redusere bort innenfor et syntaktisk språk eller system. Poenget er at vi for alle instanser av "P er sann", der P står for en setning som lar seg rekonstruere, godt kan kvitte oss av med sannhetspredikatet uten tap av mening, men at vi umiddelbart møter problemer når vi tar til orde for at sannhetspredikatet kan fjernes fullstendig. For eksempel blir følgende setning vrien å fange uten bruk av sannhetspredikatet: "Alle konsekvenser av sanne setninger er sanne." Eller også: "Den første setningen Platon skrev er sann." (80)

La oss kalle det språket vi jobber med et *objektspråk*. Nå er det slik at vi kun ved å innføre et rikere *metaspråk* kan gi adekvate definisjoner for alle konsepter og begreper som intuitivt er en del av objektspråket, inklusive *primitivene*. Davidson forestiller seg dette grepet anvendt på et fysikalistisk objektspråk eller vokabular L, som er slik at det har ressurser til å uttrykke en viss mengde matematikk samt sin egen syntaks. Vi har da også et språk L* som er slik at det er L pluss sannhetspredikatet "sann-i-L", hvorav sistnevnte predikat går utover det fysikalistiske og er et mentalt predikat. Det er da klart at L* er rikere enn L. I L (og derfor også i L*) er det mulig å plukke ut hver og en setning som sannhetspredikatet er anvendt på, men hvis L er konsistent finnes det ingen syntaktiske predikat

i L som kan fange inn alle sanne setninger i L. Med andre ord gis det ingen psykofysisk lov i form av: "(x) (x er sann-i-L hvis x er ϕ)" (hvor " ϕ " erstattes med et fysisk predikat fra L). Da kan kun L* fange inn alle disse setningene i L siden der er "sann-i-L" er lagt inn som et primitiv i L* (Davidson 1970:214f). Uten dette primitivet lar ikke sanne setninger i L seg fange, og poenget mot de psykofysiske brolovene blir derfor at de impliserer noe som virker svært vrient, for ikke å si umulig, når de impliserer at det semantiske nivået kan la seg redusere til syntaks.

Som nevnt over trekker Davidson også veksler på det lingvistiske aspektet ved enhver deterministisk lov for å underbygge sin tese om mental anomali. Dette skrittet er viktig fordi det samtidig begrunner at mentale hendelser er kausalt betingede uten at de lar seg fange inn ved adekvate lovformuleringer. Det Davidson sier er at å tillate slike lovformuleringer ville være det samme som "changing the subject". Hva vil det si? Jo, det vil si at man ved å utvirke deterministiske lovformuleringer for mentale hendelser nødvendigvis overser og fortrenger nettopp det som er kriteriet for å snakke om det mentale i det hele tatt (216). Sagt i en mer pragmatisk sjargong kan vi si at vi ved å forsøke beskrive det mentale i et fysisk-nomologisk vokabular må hoppe bukk over viktige betingelser i vokabularet for mentale hendelser (sistnevnte blir også kalt *proholdninger*⁶). Med andre ord er problemet at disse vokabularene utmerker seg ved gjensidig utelukkende konstituerende interesser. Prosjektet med å forene dem i nomologiske formuleringer synes således håpløst. De mentale og de fysisk-nomologiske predikatene er rett og slett ikke laget for hverandre, og siden vi vet dette kan vi *a priori* dedusere oss frem til at det ikke er mulig å sette dem sammen i nomologiske påstander. At dette følger er klart da vi også kan slå fast at en nødvendig betingelse for at predikater skal føres sammen i nomologiske påstander er at de er laget for hverandre (218).

Med begge disse poengene på plass mener Davidson at tesen om mental anomali er godt nok underbygget, og sammen med den anomale monismen utgjør dette selve kjernen i det davidsonske bildet av ontologien. I en slik ontologi er presset om reduksjonisme på mentalitet og proholdninger betydelig mer avslappet enn i andre typer fysikalistiske modeller og følgelig uteblir det ontologiske ubehaget som fulgte av naturaliseringsproblemet. Radikaliteten i Davidsons posisjon er til å ta og føle på når han avslutter resonnetet:

Even if someone knew the entire physical history of the world, and every mental event were identical with a physical, it would not follow that he could predict

or explain a single mental event (so described). (224)

Så langt har vi konsentrert oss om det større ontologiske bildet en kan finne i Davidsons filosofi. En av de tingene som er karakteristisk og sympatisk for Davidsons prosjekt er at han er svært villig til å la det store bildet nedfelle seg i mer konkret og håndterlig handlingsfilosofi. Et viktig punkt i enhver slik handlingsfilosofi blir å kunne skille adekvat mellom hendelser simpelthen og hendelser som også er handlinger. Særlig relevant blir dette for en filosof som allerede har forpliktet seg på et monistisk og fysikalistisk grunnsyn. Med andre ord må Davidson balansere på en knivsegg der det adekvate kriteriet for handlinger på ingen måte kan tillates å implisere eksistensen av to ulike typer hendelser i verden. For å gjøre dette mesterstykket slår Davidson mynt på det ontologiske bildet som vi allerede har skissert i det foregående, og han forsøker, ikke helt overraskende, å finne et ikke-fysisk kriterium for handlinger i den allerede etablerte mengden med mentale predikater.

Det som gjør at vi kan si om en fysisk hendelse at den også er en handling er i følge Davidson at den lar seg beskrive som en intensjonal hendelse (1974:229). For å få en slik beskrivelse kan en ikke henvende seg til fysisk-naturvitenskapelige teorier da det virker klart at intensjonalitet ikke har "echo in physical theory" (231). Snarere må en appellere til et begrep om rasjonalitet. La oss ta dette skrittvis; først og fremst trenger en å etablere en såkalt *primærgrunn* for å handle, hvilket kan stables på bena ved at man navngir en proholdning og en relatert oppfatning (1963:3f). Sammen utgjør disse to et viktig tospann; oppfatning og ønske. La oss si at en aktør A ønsker eller verdsetter noe ϕ . Da utgjør ϕ det som er ønsket av A, med andre ord en proholdning. Nå trenger aktøren også en passende oppfatning, som at A ved å gjøre eller handle på en bestemt måte Φ vil få oppfylt eller realisert ϕ . Det ønskede paret av oppfatning og ønske som utgjør primærgrunnen skulle derfor være på plass, og det hører med til historien at det er denne vi typisk gir når vi som aktører blir bedt om å grunngi våre handlinger.

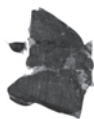
Det er klart at en primærgrunn ikke er tilstrekkelig for å handle siden "ønsket om å ϕ " og "oppfatningen om at Φ gir ϕ " også må være det som kausalt frembringer selve handlingen. Med andre ord må det relevante paret også være kausalt effektivt. Om en tenker over dette, faller

kravet om kausalitet seg naturlig ettersom det er klart mulig for oss å ønske noe ϕ og samtidig vite at vi ved å gjøre noe Φ kan realisere det vi ønsker ϕ , uten at dette på noen måte tvinger oss til handling. Vi kan for eksempel legge selve utførelsen av handlingen på vent. Et annet aspekt er at vi ved etiske betraktninger på en måte hindrer oss selv fra å gjøre Φ om dette ikke skulle vise seg etisk gangbart. At primærgrunnen er kausalt effektiv er likevel ikke nok til å uttømme en handlingsforklaring, siden det ville åpne døren for psykofysiske brolover som ble vist umulig tidligere. For å få dette helt på plass trekker derfor Davidson inn et begrep om rasjonalitet, og krever av kausaliteten at den foregår "på rett måte". Dette med "rett måte" kan virke noe uklart, men Davidson antyder selv at poenget kan fanges inn som en prosess eller en kjede av resonnerende art. Denne møter på en eller annen måte kravene til rasjonalitet fordi man der veier ulike hensyn og primærgrunner mot hverandre før en fatter en avgjørelse om handling (232). Først når denne avgjørelsen faller vil den valgte primærgrunnen sette handlingen ut i livet ved at den forårsaker den kausalt.

For å summere opp handlingsfilosofien til Davidson kan vi si at en aktør A handler hvis og bare hvis: (4a) A ønsker ϕ ; (4b) A tror at ved å gjøre Φ så vil ϕ bli oppfylt/realisert: (4c) 4a og 4b forårsaker at A gjør Φ ; og (4d) det at A gjør Φ blir forårsaket på "rett måte" (eller også: at A er rasjonell) (232).⁷ Her utgjør 4a og 4b primærgrunnen, mens 4c sikrer oss at primærgrunnen er kausalt effektiv. 4d setter i spill selve rasjonalitetsbegrensningen på As handlinger.

Nå som vi har de grunnleggende konturene av det davidsonske bildet på plass er vi rustet for en aldri så liten tête-à-tête med noen av denne ontologiens skyggesider. Men først la oss gjøre et forsøk på å bryne intuisjonene våre. Tenk godt over følgende og kjenn etter hvilket av de to alternativer du finner minst forståelig: (a) at en aktør A handler ut fra helt absurde grunner; eller (b) at en aktør B handler uten grunner i det hele tatt.

En filosof som har tenkt mye over dette er Rosalind Husthouse, og det er ingen hemmelighet at hun finner alternativ (b) mest attraktivt. Nå som vi ennå har Davidsons handlingsfilosofi friskt i minne er det sikkert ingen av leserne som unngår å se viktigheten og relevansen av et slikt dilemma, men i fare for å trette leseren så gjentar jeg kort ett av hovedpunktene. Vi husker at for Davidson var en

hendelse også en handling kun om den var effektivt kausalt på rett måte av en primær grunn bestående av et ønske og en oppfatning. La oss nå holde fast ved dette tospannet av et ønske og en oppfatning. Det er dette tospannet som forklarer en handling ved å rasjonalisere den (Hursthouse 1991:57). Vi bør merke oss at Davidson ved denne definisjonen av handlinger har formulert nødvendige og tilstrekkelige betingelser for at en hendelse også skal være en handling, og at betingelsene er formulert konjunktivt. Dette siste poenget gjør at en handling som mangler enten ønske eller oppfatning vil konstituere et moteksempel til definisjonen, så hvis vi kan fremvise slike, vil den måtte lide tapt; følgelig må det søkes etter nye forklaringer på fenomenet handling.

Hursthouse finner en betydelig mengde med slike moteksempler i en undergruppe av handlinger som hun kaller *arasjonelle handlinger*. Det som skiller arasjonelle handlinger fra rasjonelle (og irrasjonelle) handlinger er at de mangler en av de to konjunktene i tospannet. Disse handlingene er, ifølge Hursthouse, forklarbare ved hjelp av "occurrent emotion" alene, så vi trenger bare å presisere et ønske om å gjøre noe Φ for å forklare handlingen (57). Med andre ord trenger vi ikke postulere en oppfatning i aktøren om at hun gjorde Φ for å realisere ϕ . For å være en arasjonell handling må selvfølgelig visse kriterier tilfredsstilles. Først må handlingen være intensjonell, siden den er en delmengde av intensjonale handlinger. Videre, siden den arasjonelle handlingen bryter med rasjonaliteten i Davidsons standardbilde, må handlingen helt klart ikke være gjort på grunnlag av en bestemt oppfatning hos aktøren. Sist, men ikke minst, må handlingen være slik at den ikke ville ha blitt utført av aktøren med mindre hun hadde denne emosjonen eller ønsket om å gjøre Φ som aktøren faktisk hadde når hun gjorde Φ (59).⁸ Vi kan se det siste som et modalt krav som fikserer at en bestemt emosjon er forklaring god nok for en utført handling.

I skjemaform får vi at en handling Φ er arasjonell hvis: (5a) Intensjonal (Φ); (5b) \neg Oppfatning (Φ , ϕ); (5c) Forklarer (e , Φ). Dette kan leses som at Φ står for den utførte handling, og ϕ er et ønske som kan tenkes realisert ved en handling Φ . I linje 5b benekter vi at det finnes en slik oppfatning om at Φ blir gjort fordi vi verdsetter noe annet ϕ , og i 5c slår vi fast at en eller annen emosjon e (velg deg en!) er alt vi trenger for å forklare Φ . Alle de binære predikatene kan leses som at $Z(x, y)$ betyr at x bærer en relasjon Z til y . Hvis en handling ikke oppfyller dette nye skjemaet er det antagelig fordi den ikke lykkes i å oppfylle 5b, noe som vil gjøre at handlingen passer ypperlig til det gamle rasjonalitetsskjemaet til Davidson. I så fall er handlingen enten rasjonell eller irrasjonell.⁹

Skjemaet for arasjonalitet skulle derfor være klart, men det harde spørsmålet gjenstår: Finnes slike handlinger? La oss se om vi kan få avgjort dette spørsmålet ved hjelp av noen historier om aktører og deres mer eller mindre hverdagslige handlinger. Forestill deg en enkemann som helt nylig har mistet sin kone, og som grepet av dyp sorg ruller seg rundt i sengen med sin døde kones klær. Han begraver ansiktet i klærne og gnir dem mot kinnene sine. Mannen kjenner duften av sin døde kones parfyme (58). Vi kan nok se for oss en slik scene. Forestill deg også en frostkald vinterdag. Du har foran deg et iskaldt rekkverk av metall. Du vet det er dumt, ja fullstendig idiotisk, men plutselig kjenner du en intens lyst til å putte tungen inntil rekkverket. Selvfølgelig er du blitt fortalt alle disse latterlige historiene om personer som har frosset seg fast til alle mulige slags gjenstander av kaldt metall. Nå plutselig kjenner du trangen til selv å gjøre det. Du aner ikke hva det skulle være godt for, men du gjør det; du stikker tungen inntil metallet, og blir selvfølgelig sittende bom fast (62).¹⁰ Forestill deg til slutt Jane, som er grepet av et hatefullt sjalusi til en rival Joan. Mens Jane er i en intenst hatefullt og sjalu lune klorer hun med neglene på et foto av sin rivalinne slik at øynene på fotoet blir kloret vekk. Resultat er at det blir igjen to hull i fotoet der øynene til Joan skulle vært (59f).

La oss holde oppmerksomheten festet til det siste eksemplet med den sjalu Jane. Vi ser at Davidsons standardbilde er forpliktet på å kunne forklare også disse handlingene, med andre ord vil ingen tvile på at det er en handling. Handlingen Φ er "å klore med neglene på fotoet", og ønsket ϕ kan vi ta til å være "at Jane skal skade sin rival" eller noe lignende (60). Det davidsonske bildet har nå en jobb å gjøre i form av å kunne grave frem en adekvat oppfatning om at Jane ved å gjøre Φ ("klore med neglene på fotoet") realiserer noe ønskbart ϕ ("skader rivalen"). Denne oppfatningen vil det være som kan forklare at Jane gjorde Φ (Davidson 1974:232). Vi ville da kunne si at: "Jane tror at ved å klore ut øynene på fotoet så blir ϕ oppfylt." Men hva skulle en slik oppfatning kunne være? La oss forsøke med en som virker naturlig, nemlig at Jane tror at "hun ved å klore på fotoet får tatt igjen på rivalen (gjør rivalen vondt)." Umiddelbart slår det oss at noe ville være alvorlig galt med Jane om dette var en riktig beskrivelse. For at Jane skal kunne ha denne oppfatningen virker det klart at Jane også må tro at det er en eller annen forbindelse (gjerne kausal) mellom fotoet av Joan og Joan selv (Hursthouse 1991:60). Men i så fall ville Jane være alvorlig forstyrret og vi ville være *qua* teoretikere skyld i å ha utstyrt henne med en absurd oppfatning om forhold og relasjoner i verden. Dette virker intuitivt som en noe urimelig behandling av Jane og bør komme klart frem

som en kostnad på Davidsons standardbilde for handling. Ifølge Hursthouse er det ikke slik at arasjonelle handlinger er en svært sjelden eller liten undergruppe blant de mer tallrike og vanlige rasjonelle handlingene, nei snarere utgjør de en meget utbredt type handlinger (68).¹¹ Hvis nå dette siste også er riktig risikerer vi faktisk at Davidsons standardbilde i mangel av en ikke-absurd oppfatning vil måtte behandle svært mange aktører på en like urimelig måte som den gjorde det med Jane. Med andre ord vil det være uhyggelig mange mennesker der ute som har helt absurde oppfatninger om verden, langt flere enn det er vanlig å tenke seg.

Siden dette virker urimelig bør vi teste intuisjonene våre på om det ikke er mer rimelig å ikke tilskrive folk oppfatninger i det hele tatt fremfor å tilskrive dem slike absurde oppfatninger. Hursthouse har derfor en alternativ beskrivelse for våre eksempeltilfeller der man ikke tilskriver aktøren oppfatninger men snarere forklarer handlingen ved hjelp av emosjoner. Man kan simpelthen si at: "Jane klorete fotoet fordi hun var så sjalu/sint/lei seg (eller en annen emosjon e) at hun bare ville/følte for å klore fotoet av Joan." (58) Hvis vi veier denne beskrivelsen opp mot de absurde oppfatningene vi var nødt til å tilskrive Jane på Davidsons skjema, er det klart at Hursthouses beskrivelse kommer ut som den fordelaktige.

Typisk forsøker filosofer å finne en passende oppfatning til disse eksempeltilfellene for på den måten få de arasjonelle handlingene inn i det gamle rasjonelle skjemaet til Davidson. Én slik respons er at man gjør disse handlingene simpelthen for å luften sine emosjoner. I så fall vil oppfatningen være at de ved å gjøre Φ får luftet sine emosjoner. Et paradigmatisk eksempel på slik lufting av emosjoner er terapeutiske situasjoner der en pasient går med på å gjøre noe som ledd i en terapeutisk behandling, eksempelvis at man puster dypt og teller til ti hver gang en føler sinnet boble. Men dette er ikke tilfelle med de arasjonelle handlingene, ifølge Hursthouse, da ville de være korrigerbare i den forstand at man ville sluttet å gjøre dem om man ble fortalt at det fantes bedre måter å luften emosjonene sine på. I tilfellet med pasienten ville denne verken pustet dypt eller telt til ti om terapeuten hadde avsannet den påstått beroligende effekten av disse handlingene. Dette siste poenget kan vi teste opp mot vår situasjon med den sorgfulle enkemannen som ruller seg i sin nylig avdøde kones klær. Det virker underlig å tro at han ville gjort noe annet om han ble fortalt at det fantes mer effektive måter å luften sorgene sine på (eksempelvis telle til ti mens en puster dypt). At dette virker underlig er klart når en bare tar i betraktning at enkemannen ikke gjorde dette for å luften en emosjon, han simpelthen følte

for å rulle seg i sin avdøde kones klær (60f). Et annet svar til oppfatningsforslaget er at vi ikke alltid ønsker å luften den emosjonen det er snakk om. Ta for eksempel tilfellet med Jane og hennes sjalusi. Der blir det igjen litt pussig å tilskrive Jane en oppfatning om at hun forsøker å luften av seg sitt sinne eller sin sjalusi ved å klore på fotoet (61). Få liker å være sjalu og sinte, så hvorfor skulle vi legge opp en slagplan for å realisere noe vi overhodet ikke ønsker realisert?

En annen og mer utviklet respons blir gitt av Peter Goldie i et alternativt skjema. Hvis vi holder oss til Jane kan man ifølge Goldie si at: (6a) Janes ønske er å ødelegge øynene på fotoet av rivalen, og hun har en oppfatning om at hun ved å klore på fotoet med neglene vil oppnå nettopp dette; (6b) Jane har et ønske om å ødelegge rivalens virkelige øyne (og ikke bare de på fotoet); og (6c) Jane har et primitivt forståelig ønske om å ta igjen på rivalen (Goldie 2000:130f). I dette skjemaet er det slik at 6b gjør 6a forståelig, mens 6c gjør 6b forståelig, uten at 6c kan gjøre 6a forståelig.¹²

Hvis vi konsentrerer oss om 6b og ønsket om å ødelegge rivalens virkelige øyne skal jeg kort gjøre klart hvorfor jeg ikke tror Goldie gir en riktig beskrivelse av de arasjonelle handlingene. Hos Goldie er det slik at Jane velger å omgjøre sitt ønske om ødelegge øynene til rivalen fordi dette simpelthen ikke er realiserbart gitt visse siviliserende begrensninger som regulerer Janes handlingsrom. Fremfor å ønske noe urealiserbart velger derfor Jane å kanalisere sitt ønske om å skade den virkelige Joan til et ønske om å skade et foto av henne (129). Problemet med Goldies forslag er bare at det ikke lykkes i å fange inn alle tilfellene av arasjonalitet. Ta igjen tilfellet med den fastfrosne tungen; det er vrient å forestille seg en passende oppfatning om at aktøren velge å stikke tungen mot det iskalde metallrekkverket fremfor å realisere noe annet av hensyn til god kutyme.

En tredje respons er å påstå at man forsøker realisere noe fornøydlig ved de arasjonelle handlingene, og at man har en oppfatning om at man realiserer dette ved hjelp av dem. Igjen kan vi ta for oss tilfellet med den fastfrosne tungen. Det virker plent umulig for undertegnede å finne noe fornøydlig som aktøren søker å realisere uten at man samtidig risikerer å tømme begrepet om fornøydighet for ethvert meningsfullt innhold.

Det er på tide å lande. Etter vår diskusjon virker det rimelig å forstå Hursthouses eksempeltilfeller som at de utgjør genuine moteksempler til det davidsonske rasjonalitetsskjemaet for handling. Hva nå? En kan kanskje spørre seg hvor det ble av metafysikken i det hele, så la meg nå få lose det hele i havn ved at vi ser på noen av de

metafysiske implikasjonene av denne definatoriske grunnstøtingen. Først og fremst synes det for meg helt klart at Davidsons definisjon av handling fullstendig forliser mot disse moteksemplene siden han så klart har forsøkt å utmeisle deres konstituerende natur. Nå som arasjonalt har sagt sitt er det derfor helt klart at Davidsons handlingsfilosofi ikke forteller hele historien. Kanskje er det også slik at en ny og mer fruktbar definisjon av handling kan ta utgangspunkt i Hursthouse' oppdagelser. Med andre ord kan vi spørre oss om det ikke kan være slik at arasonalt utgjør normalklassen, og at de øvrige handlinger bør la seg definere utfra disse snarere enn omvendt.

Et mer berammende spørsmål dreier seg rundt de større metafysiske implikasjonene av forliset. Spørsmålet blir: Hvor store er skadene på det øvrige ontologiske bildet til Davidson? Vi husker at Davidsons anomale monisme sammen med tesen om mental anomali sikret at en mengde mentale predikater, som var kjennetegnet ved et rasjonalitetskriterium, ble klart avgrenset mot en mengde nomologiske predikater av mer naturvitenskaplig type. Her var det altså helt tette skodd mellom klassene av predikater. Blant de mentale predikatene var det Davidsons tanke at også alle de predikatene som beskriver mennesket *qua* handlende vesen kunne samles. Nå som det har vist seg at en betydelig mengde handlinger unnslipper dette rasjonalitetskriteriet er det med ett mer usikkert om det faktisk er mulig å lage slike vanntette skodd mellom de to predikattypene utfra henholdsvis et monologisk og et rasjonaliserende kriterium (Davidson 1974:221ff). Våre etablerte arasjonelle handlinger legger seg nemlig i mellom og skaper etter min mening ny uro i ontologien, en uro som kan være kilde til nytt ubehag. For å verdsette dette siste bør man innreflektere at om Hursthouse har rett og emosjoner alene er nok for å forklare de arasjonelle handlingene, så vil trusselen om naturalisering umiddelbart gjøre seg mer gjeldende siden mange tar det som svært

plausibelt at emosjoner er noe neurofysiologien snart kan gjøre fullstendig rede for.¹³ I så fall kommer neurofysiologien og naturaliseringen oss nærmere innpå livet siden det vil finnes ting vi som handlende vesen gjør, som å slikke rekkverk, rulle oss i en avdøds klær og ødelegge gjenstander i sjalusi, som uttømmende lar seg forklare ved hjelp av disse vitenskapene.

Jeg mener skadestatusen lar seg begrense til dette: Vi kan nå ha en legitimert mistanke, en uro om at ikke alt er som det skal med det davidsonske bildet, noe som bør søkes bekreftet ytterligere. Vi har vist at én av de viktigste av Davidsons definatoriske arbeider for mentale predikater, nemlig handlingspredikatene, har en mer kompleks historie enn man hittil har trodd, og at naturaliseringen krøp oss nærmere når vi undersøkte dem. Mistanken, som ennå ikke er blitt stilt i bero, dreier seg derfor rundt spørsmålet om hvorvidt nærmere undersøkelser på andre typer mentale predikater, så som oppfatninger, viten eller ønsker, vil kunne avsløre det samme bildet. Med andre ord risikerer vi at den klare avgrensningen mellom mentale og fysisk-nomologiske predikatklasser smuldrer hen og i stedet avslører et stadig mer mosaisk bilde av over- og underkategorier som lar naturaliseringsspøkelset og neurofysiologene krype oss stadig tettere innpå livet. Spørsmålet blir om vi er villige til å utstå selskapet.

Så nå vet du kanskje hva du kan gjøre for å være metafysisk dissident. Bare sørg for at det du gjør blir gjort utelukkende fordi du føler for å gjøre det. Da er også du arasjonell.

Forslag til metafysiske hjemmeøvelser: (a) Tygg en hårball: (b) Slikk på en pelsdott: (c) Godsnakk med PC'en: (d) Hopp av glede: eller (e) Snakk med IKEA byggesettet ("Nå er deg og meg", "Nå bør du samarbeide, ellers ..."). Lykke til!

¹ Eksempler på dette er dialogene *Eutyphron* og *Alkibiades I* der Sokrates' samtalepartnere tuktes kraftig av en streng og jagende, ja nærpå fryktinngytende, Sokrates.

² Ved å anvende kontraposisjon på enten 1c eller 1d og deretter regelen hypotetisk syllogisme kan vi lett få frem at enten vitenskapen eller commonsense slår den andre i hjel, henholdsvis slik: (1e) $CS \rightarrow \neg V$ eller også (1f) $V \rightarrow \neg CS$.

³ Eksempler på henholdsvis andre og tredje strategi er den såkalte *eliminative fysikalismen* forsvart av Paul og Pa-

tricia Churchland (1988) og David Humes strategi i hans *Treatise of Human Nature* (1985).

⁴ Kanskje er det mulig å utvikle dette til et adekvat *reductio* ved å legge til noe mer, men siden Davidson selv ikke gjør noe forsøk på dette vil jeg la det bli med dette.

⁵ Sagt annerledes: siden *reductioet* ledet oss ut i den ønskede selvmotsigelsen, kan vi med negasjonsintroduksjon konkludere at psykofysiske brolover er umulige.

⁶ Oversettelse av den engelske termen *propositional attitude*.

des.

⁷ Interessant nok kan vi lett forestille oss situasjoner der (4d) uteblir og A på en eller annen måte feiler i å være rasjonell. I slike tilfeller av feilet rasjonalitet vil vi si at A er irrasjonell. For en mer utfyllende diskusjon av fenomenet irrasjonalitet se også Davidson 1969 og 1982.

⁸ Det samme skjemaet for arasjonelle handlinger kan finnes hos Peter Goldie (2000: 127).

⁹ En annen mulighet kunne være at handlingen ikke oppfyller (5c). I så fall ville vi hatt å gjøre med en ny delmengde av intensjonale handlinger som verken var rasjonelle, irrasjonelle eller arasjonelle. Undertegnede har ikke funnet noen klare eksempler på slike handlinger, men det er kanskje et interessant spor å undersøke videre langs i lys av nyere kognisjonsvitenskap og nevrofysiologi.

¹⁰ Hursthouse benytter selv et eksempel der noen har en “desire to lick something furry”, men vårt eksempel fun-

gerer like tilfredsstillende. En oversettelse av Hursthouse’ eksempel kunne muligens få enkelte forstyrrende konnotasjoner på norsk.

¹¹ Ifølge Hursthoses har publikum til hennes forelesninger og seminar over emnet arasjonlighet svært gjenkjennende til eksempelhistoriene over, og hun tar dette i den tro at handlingene er til å leve seg inn i også for rasjonelle intellektuelle av det kaliber som bruker å delta på seminar om handlingsfilosofi. I så fall virker det enda mer urimelig å tilskrive alle disse menneskene helt absurde oppfatninger når disse utfører arasjonelle handlinger.

¹² Sistnevnte poeng skal kunne sikre at ingen av 6a-c skal kunne gjøres overflødig. Poenget kan alternativt fanges som at skjemaet ikke er transitivt.

¹³ For slike begynnende fremstøt ad nevrofysiologisk vei kan en se Damasio (2001; 2002) og LeDoux (2002).

Churchland, P. M. 1988. ‘Matter and Consciousness (excerpt)’, i Churchland, P. M. (red) *Matter and Consciousness. A Contemporary Introduction to the Philosophy of Mind*.

Damasio, A. R. 2001, *Descartes’ feiltakelse*, Oslo.

Damasio, A. R. 2002, *Følelsen av hva som skjer*, Oslo.

Davidson, D. 1963, “Actions, Reasons and Causes”, i Davidson, D. *Essays on Actions and Events*, Oxford.

Davidson, D. 1969, “How is Weakness of the Will Possible?”, i Davidson, D. *Essays on Actions and Events*, Oxford.

Davidson, D. 1974, “Psychology as Philosophy”, i Davidson, D. *Essays on Actions and Events*, Oxford.

Davidson, D. 1979, “Mental Events”, i Davidson, D. *Essays on Actions and Events*, Oxford.

Davidson, D. 1982, “Paradoxes of Irrationality”, i Davidson, D. *Problems of Rationality*, Oxford.

Goldie, P. 2000, *The Emotions: A Philosophical Exploration*, Oxford.

Hume, D. 1985, *A Treatise of Human Nature*, London.

Hursthouse, R. 1991, “Arational Actions”, i *The Journal of Philosophy* Volume LXXXVIII, NO. 2.

LeDoux, J. 2002, *Synaptic Self: How our brains become who we are?* London.

Tarski, A. 1944, “The Semantic Conception of ‘Truth and the Foundations of Semantics”, i Martinich, A.P. *The Philosophy of Language*, Oxford.